

דברי חכמים

פ' ויקרא תשפ"ו

Prediction Markets

סוגיות אקטואליות בראי ההלכה

מהות שוקי החיזוי ואופן פעולתם

שלום וברכה.

אם האירוע קרה החוזה משלם דולר אחד ולכן הרווח הוא ארבעים סנט. אם האירוע לא התרחש, החוזה פוקע בלא ערך, והקונה מפסיד את הסכום ששילם. במועד ההכרעה שווי החוזה הוא דולר אחד אם האירוע התקיים, ואפס אם לא. במילים אחרות הצד השני בעסקה הוא אדם אחר והחברה מספקת את הפלטפורמה.

היום נעסוק בשוקי חיזוי (Prediction Markets), נסביר כיצד פועלות חברות כמו פולימרקט וקלשי, ונעמוד על הקשיים ההלכתיים הקיימים בהן.

שוק חיזוי הוא זירה שבה נסחרים חוזים פיננסיים שערכם נקבע לפי השאלה האם אירוע עתידי יתרחש או לא.

אחרי ההסבר הטכני נצטרך לשאול את עצמנו מהי מהותו של שוק החיזוי האם יש לראותו כהגרלה, או כרכישת חוזה פיננסי.

שוקי חיזוי זכו בשנים האחרונות לחשיפה רחבה, ובפרט סביב אירועים פוליטיים מרכזיים בארה"ב כשהסקרים העריכו שמועמד מסוים ינצח ובסופו של דבר ניצח מועמד אחר.

האם קניית חוזה בשוק דומה יותר לקניית כרטיס לוטו או שמא לקניית עסק, גם כרטיס הגרלה וגם עסק שניהם נרכשו למטרת רווח בשניהם העתיד לא ברור. ונראה שיש בו צד הדומה להימור ומאידך יש בו גם צד של עסקה המבוססת על הערכת שווי והסתברות וזה עיקר החידוש בו.

בלט הפער בין הערכות הסקרים לבין תמחור החוזים בשוקי החיזוי דבר זה חיזק את הטענה שיש לראות בהם לא רק זירת הימור אלא גם כלי לשקלול הערכות והסתברויות.

אם לדוגמה גבאי בקופת השכונה המקומית יודע שבעשור האחרון בכל שנה נאספו מתנות לאביונים בסכום העולה על מיליון שקלים, ואותו גבאי ירכוש חוזה בשווי שישים סנט שקופת הצדקה תאסוף השנה יותר ממיליון שקלים ממתנות לאביונים בפורים.

מאותו רגע היחס עליהם השתנה מאתר הימורים לשוק חיזוי, כיום כדי להבחין את ההסתברות שאירוע מסוים יקרה או לא יקרה אחת הדרכים היא פניה לשוקי חיזוי מתוך הבנה שהלקוחות הגדולים של החברה הם אנשים מקצועיים שמוכנים לסכן את כספם מתוך הבנה עמוקה ומקצועית מהי ההסתברות שאירוע מסוים יקרה או לא יקרה.

האם יש לראות את מעשהו כרכישת כרטיס הגרלה, או ככניסה לעסקה המבוססת על ידע והיכרות עם המציאות.

שוקי חיזוי הם זירה שבה נסחרים חוזים פיננסיים, שערכם תלוי בהתרחשותו של אירוע עתידי המחיר משקף את הסתברות השוק לאירוע.

ב"ה נשתדל לעסוק בנושא משתי נקודות מבלי להכביד על הקורא יותר מדי הראשונה תהיה אסמכתא והשנייה ריבית.

לדוגמה: אם חוזה "אירוע יקרה" נסחר בשישים סנט השוק אומר שיש בערך שישים אחוזים סיכוי לאירוע.

צד נוסף להקל הוא רוב גוים באסמכתא, וזה לשון השולחן ערוך בסימן שע' יש מי שאומר שהמשחק בקוביא עם העובד כוכבים אין בו משום גזל עכ"ל ומכיוון ששוקים אלו פועלים בזירה בינלאומית, יש מקום לדון אם צירוף של רוב נכרים מהווה סניף להקל.

נושא נוסף שצריך לתת עליו את הדעת הוא ריבית, האם יש חשש ריבית בעסקאות שוקי חזיון, כשלוקוח קונה חוזה הכספים מועברים לחשבון נאמנות נפרד מחשבון הפלטפורמה עד שיתברר האם האירוע קרה או לא קרה. לכן בין שתי הלוקוחות אין הלואה כלל ולכן אין ריבית.

מה שכן צריך לתת עליו את הדעת האם יש איסור ריבית בין הפלטפורמה ללוקוח, הלוקוח בעצם מלווה את הכספים לחברה עד יתברר האם האירוע קרה או לא הכספים מונחים בחשבון הנאמנות והחברה יכולה לקבל ריבית מהבנק על הכספים או לקנות בהם אג"ח קצר מועד, במילים אחרות החברה מלווה את הכספים ולוקחת את הריבית לעצמה.

גם כאן יש מספר סיבות להקל הראשונה שיטת בעל האגרות משה⁶ שמכוון שאין שעבוד הגוף ללווה בחברה בע"מ לכן אין איסור ריבית כשהלווה הוא חברה בע"מ.

והשניה דעת בעל הברית יהודה⁷ המפקיד מעות אצל חבירו שלא על תנאי רווח והנפקד התעסק הרוויח בהן דעת הרבה פוסקים שאינו חייב לתת למפקיד מן הרווח שהרוויח במעותיו בין שהיה לו רשות להשתמש בהן ובין שלא היה לו רשות ואם רצה הנפקד לתת מעצמו מותר ואין בו משום ריבית עכ"ל.

לכן מכל הצדדים שנתבארו נראה שיש מקום להקל ברכישת חוזים בשוקי חזיון.

קניין או התחייבות הנעשה בדרך אסמכתא אינו קונה ועיקר הטעם שבאסמכתא אינו קונה הוא משום שכל שאינו גומר בדעתו אלא תולה בדבר אחר אם יתקיים או לא יקיים הרי אינו מקנה בקניין גמור עכ"ל בעל הפתחי חושן¹.

לכן עיקר אסמכתא היא קניין על תנאי כשהמקנה לא גומר ומקנה בקניין גמור. ומכאן נובע הקושי לעמוד על גמירות דעתו של אדם מתי הוא גומר ומקנה ומתי לא הראשונים והאחרונים קבעו כללים בדיון אסמכתא, אך חלק ניכר מן הפרטים שנוי במחלוקת עד כדי כך שאפילו אמר בפיו דלא כאסמכתא אינו מועיל².

לכן דנו האחרונים לפי כלל זה כל שנראה שלא גמר והקנה אינו אלא אסמכתא. דוגמא לכך כתב בפתחי חושן³ בזמנינו מצוי שבחוזים למכירת דירה או כיוצא בזה כותבים תנאים שונים ובהם מתחייבים במקרה של ביטול החוזה או אחד הסעיפים שבו לתשלום כספי כקנס ונראה פשוט שכל תנאים אלה דינם כאסמכתא, ואין הם גורמים לחיוב כל שהוא עכ"ל ולעומת זאת בהמשך דבריו כתב⁴ קנסות שעושים בשידוכין מצד החוזר לצד המקיים אינם בכלל אסמכתא.

ולכן כשאנו באים לדון את שוקי החזיון שיש בהם שילוב של חוכמה וגורל יש מקום לדון אם יש בכך צד הדומה למפרחי יונים שאסרום חכמים, מפני שמפרחי יונים משלבים גורל וחכמה ביחד, וזה לשון הש"ע בסימן שע' וכן המשחקים בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור וגזל מדבריהם הוא עכ"ל ואם כל זה יש מספר צדדים להקל, כגון שהכסף כבר יצא מיד המשתתפים, ושני הצדדים נכנסו לעסקה מחייבת ולא צד אחד בלבד, ויש מקום לטעון שיש כאן מעשה קניין או התחייבות מסודרת ואין בידם לעשות הדבר כמובא ברמ"א⁵.

5. חושן משפט סימן ר"ו ופ"ח חלק ח' פרק כא'
6. אגרות משה יו"ד ח"ב סימן סד
7. פרק ב' הלכה טז

1. חלק ח' פרק כא' הלכה א'
2. שם הלכה יט'
3. שם הלכה יא' הערה כה'
4. שם הלכה טו'